

Gājputnu atlidošanas fenoloģija 2013. gada pavasarī

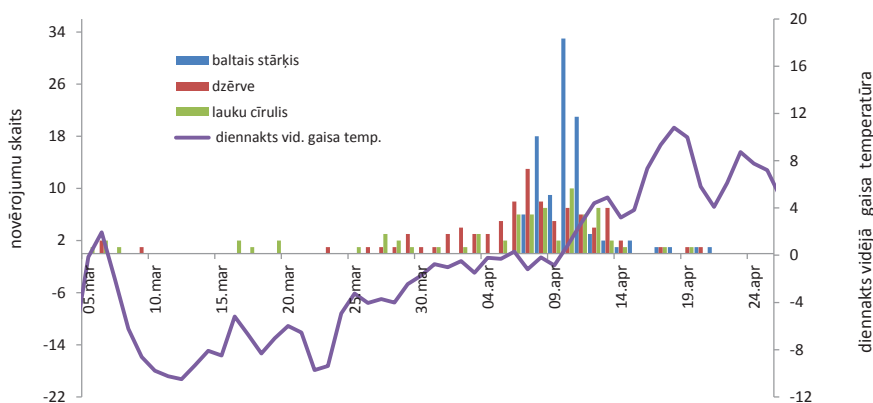
Lielais ķīris *Larus ridibundus*.

MĀRCIS
TĪRUMS

Ir pagājuši 18 gadi, kopš uzsākta regulāra gājputnu atlidošanas reģistrācijas kampaņa. Kopš 2009. gada, kad tika izveidoti Dabasdati.lv, standarta gājputnu reģistrācijas anketas papīra formātā pakāpeniski ir zaudējušas savu nozīmi. Tā 2013. gadā saņemtas vairs tikai 50 anketas, kas ir mazākais skaits kopš 1996. gada. Reizē ar šo anketu skaita samazinājumu krietni ir samazinājušās ziņas par tādām parastām un viegli atpazīstamām sugām

kā lauku cīruļi, mājas strazds, ķīvīte u.c. Savukārt Dabasdati.lv iespējas ļāvušas paplašināt ziņoto putnu sugu skaitu, kas 2013. gadā sasniedza 171 sugu. Pirms portāla Dabasdati.lv izveidošanas ik gadu ziņas tika saņemtas vidēji par 145 putnu sugām. Lielākais zaudējums ir tas, ka ziņotāji “dabasdatos” pārāk maz uzmanības veltījuši parastām gājputnu sugām, bet vairāk ziņo par retākām un interesantākām putnu sugām.

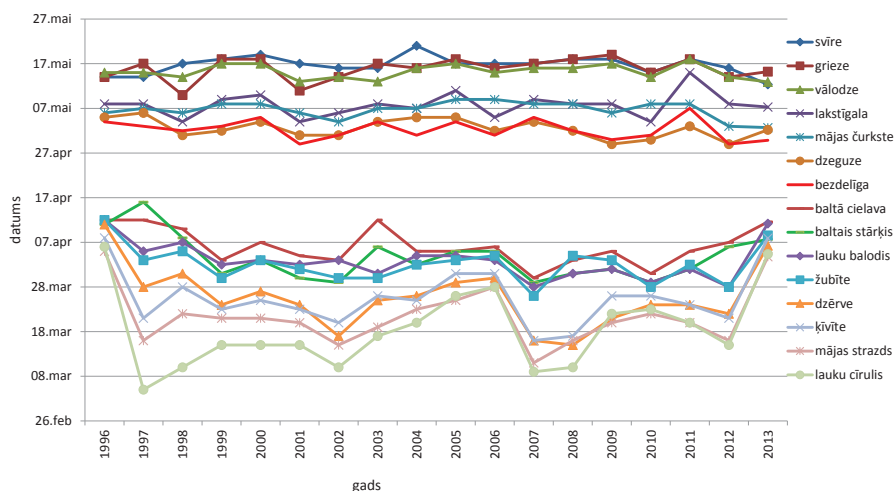
1. attēls. Lauku cīruļu, dzērviņu un balto stārķu pavasara atlidošanas gaita 2013. gadā, salīdzinājumā ar diennakts vidējo gaisa temperatūru.

2013. gada pavasaris kārtējo reizi apstiprināja faktu, ka klimata mainība nenozīmē tikai gaisa temperatūras paaugstināšanos, bet gan to, ka klimatiskie procesi kļūst neprognozējamāki. Pagājušā gada pavasaris Latvijas klimatoloģijas vēsturē iezīmējās kā vēls un vēss. Par to liecina gan gājputnu fenoloģiskie rādītāji, gan informācija Latvijas Vides ģeoloģijas un meteoroloģijas centra (LVĢMC) arhīvā, kas apstiprina faktu, ka 2013. gada marts ir bijis astotais vēsākais ilggadīgajā datu rindā un vēsākais kopš 1987. gada. Par vēso pavasari liecina arī gājputnu atlidošanas gaita. Marta pirmajā dekadē,

1. tabula. Vidējais gājputnu atlidošanas datums Latvijā 2013. gadā salīdzinājumā ar ilggadējo vidējo atlidošanas datumu.

Putnu sugas	Vidējais atlidošanas datums 2013. gadā	Vidējais ilggadējais atlidošanas datums 1996. - 2013.	Novirze no ilggadēja vidēja atlidošanas datuma (dienās)
Peļu klijāns	25. marts	18. marts	7
Melnais meža strazds	27. marts	23. marts	4
Mājas strazds*	3. aprīlis	21. marts	13
Lauku cīrulis*	4. aprīlis	18. marts	17
Dzērve*	6. aprīlis	25. marts	12
Baltais stārķis*	7. aprīlis	3. aprīlis	4
Ķivīte*	7. aprīlis	25. marts	13
Žubīte*	8. aprīlis	2. aprīlis	6
Lielais ķiris	10. aprīlis	29. marts	12
Lauku balodis*	11. aprīlis	2. aprīlis	9
Baltā cielava*	11. aprīlis	6. aprīlis	5
Sarkanriklīte*	15. aprīlis	4. aprīlis	11
Pluksķis	16. aprīlis	5. aprīlis	11
Dziedātajstrazds	17. aprīlis	1. aprīlis	16
Niedru lija	18. aprīlis	7. aprīlis	11
Čuņciņš*	19. aprīlis	16. aprīlis	3
Mērkaziņa	23. aprīlis	8. aprīlis	15
Tītiņš	26. aprīlis	25. aprīlis	1
Melnais mušķērājs	27. aprīlis	26. aprīlis	1
Vītītis	27. aprīlis	24. aprīlis	3
Gaišais kauķis	28. aprīlis	28. aprīlis	0
Bezdelīga*	29. aprīlis	2. maijs	-3
Svirlītis	30. aprīlis	27. aprīlis	3
Dzeguze*	2. maijs	2. maijs	0
Mājas čurkste*	2. maijs	6. maijs	-4
Melngalvas kauķis	3. maijs	30. aprīlis	3
Brūnspārnu kauķis	5. maijs	4. maijs	1
Lakstīgala*	7. maijs	7. maijs	0
Svīre*	12. maijs	16. maijs	-4
Vālodze*	12. maijs	15. maijs	-3
Mazais svilpis	13. maijs	14. maijs	-1
Grieze*	15. maijs	15. maijs	0

* sugas, kas minētas gājputnu reģistrācijas anketā

2. attēls. Gājputnu reģistrācijas anketā minēto putnu sugu atlidošanas gaita laika periodā no 1996. gada līdz 2013. gadam.

Lauku cīrulis *Alauda arvensis*.

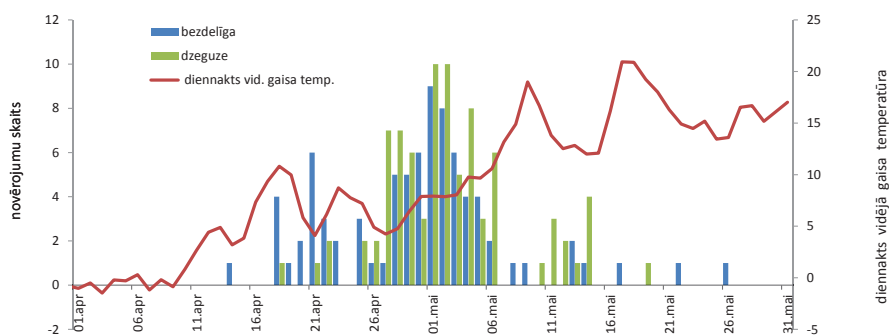
vidējai gaisa temperatūrai paceļoties virs nulles, samērā nelielā skaitā ieradās arī pirmie tuvie gājputni – lauku cīruļi, ķivītes, dzērves (1. attēls). Sākot ar marta otro dekādi līdz pat aprīļa sākumam zemās temperatūras un biežās sniega segas dēļ gājputnu migrācija bija pilnībā apstājusies. Līdzīgi meteoroloģiskie apstākļi valdīja centrālās Eiropas lielākajā daļā, kas būtiski ietekmēja 2013. gada pavasara gājputnu migrāciju visā Ziemeļeiropā.

2013. gadā tuvo gājputnu ierašanās Latvijā aizsākās ļoti vēlu – aprīļa sākumā. Aprīļa pirmajā dekādē pieturējās sals, vietām Vidzemē sasniedzot -10°C atzīmi. Savukārt pēdējais sniegš, kas visilgāk saglabājās Alūksnes apkārtnē, nokusa tikai 18. aprīlī. 2013. gada aprīlis kopš 2000. gada ir bijis otrs aukstākais (LVGMC). Visu iepriekšminēto apstākļu dēļ meteoroloģiskais pavasaris iestājās 10. aprīlī, par divām nedēļām vēlāk, nekā fiksēts ilggadējais vidējais datums. Līdzīgi, par vidēji divām nedēļām, savās ziemošanas un atpūtas vietās aizkavējās gājputni, kas ziemo DR Eiropā (1. tabula.). Iepriekšējo reizi līdzīga situācija, kad lielākā daļa tuvo gājputnu no ziemošanas vietām ieradās aprīļa sākumā, tika novērota 1996. gadā (2. attēls).

Vēlajām gājputnu sugām, kas ziemo Āfrikā un Dienvidāzijā, vidējo atlidošanas laiku svārstības pa gadiem ir krietni mazākas. Bezdelīgām, dzeguzēm un mājas čurkstēm 2013. gadā vidējais atlidošanas datums bija samērā agrs (1. tabula). Bezdelīgām pagājušais gads bija trešais agrākais (29. aprīlis), mājas čurkstēm visagrākais – 2. maijs (2. attēls). Gan bezdelīgas, gan mājas čurkstes, gan arī dzeguzes uzrāda tendenci no ziemo-

Bezdelīga *Hirundo rustica*.

3. attēls. Bezdelīgu un dzegužu atlidošanas gaita 2013. gada pavasarī salīdzinājumā ar diennakts vidējo gaisa temperatūru.

šanas vietām atlidot agrāk nekā vidēji analizētajā laika periodā no 1996. līdz 2013. gadam. Rēķinot uz katrēm 10 gadiem, bezdelīgas ierodas ligzdošanas vietās vidēji par 1 dienu agrāk, dzegužu – par 1,8 dienām agrāk, bet mājas čurkstes – par 0,6 dienām agrāk.

No gājputnu reģistrācijas anketā minētajām sugām, kas ierodas ligzdošanas vietās visvēlāk – lakstīgala, vālodze, grieze un svīre –, vidējo atlidošanas laiku svārstības pa gadiem ir pavisam niecīgas. Maija sākumā, kad Latvijā ierodas lielākā daļa Dienvidāfrikā ziemojošo gājputnu sugu, gaisa temperatūra jau sasniedza +20°C, kas veicināja šo sugu agrāku atlidošanu. 2013. gada maijs bijis siltāks, kopš veikti šādi mērījumi. Šā iemesla dēļ svīrēm 2013. gads bija agrākais kopš 1996. gada (2. attēls).

No šīm četrām sugām tikai svīre ieradās agrāk par vidējo ilggadējo atlidošanas datumu. Rēķinot atlidošanas tendences uz katrēm 10 gadiem, lakstīgala un griezes ligzdošanas vietās pēdējo 18 gadu laikā ierodas attiecīgi par 0,9 un 1,2 dienām vēlāk. Svīrēm un vālodzēm 2013. gads bijis agrākais kopš 1996. gada, un abas šīs sugas ieradās vidēji 12. maijā.

Pēdējo četru gadu laikā, kopš 2010. gada pavasara, kad savu darbību uzsāka dabas portāls Dabasdati.lv, arvien vairāk tiek saņemtas ziņas par retākām un mazāk pazīstamām sugām. Šajā sugu grupā, kuras nav iekļautas gājputnu anketā, ir vairākas ļauķu sugas, meža strazdi, mušķērāji u.c. sugas (1. tabula). Sugas izvēlētas, ņemot vērā sugu novērojamu vienmē-

rīgu sadalījumu pa gadiem, kā arī to vidējo atlidošanas laiku, kas ir starptipiskiem tuvajiem gājputniem un tipiskiem tālajiem gājputniem (anketā minētās sugas). Rezultāti liecina, ka būtiski (10–15 dienas) 2013. gada pavasarī aizkavējās visas tās sugas, kuru vidējais atgriešanās laiks sakrīt ar aprīļa sākumu – plukšķi, dziedātājstrazdi, mērkaziņas (1. tabula). Savukārt ļauķveidīgie putni, kas ierodas aprīļa otrās dekādes beigās, šajā pavasarī aizkavējās tikai par pāris dienām, un ļoti minimāli to vidējais atlidošanas laiks 2013. gada pavasarī atšķiras no ilggadējā rādītāja (1. tabula). Čuņčiņš ir vienīgais no ļauķiem, kas ligzdošanas teritorijās ierodas agrāk – vidēji par 1,2 dienām, rēķinot uz katrēm 10 gadiem jeb 0,12 dienas gadā. Pārējās šajā rakstā pieminētās ļauķu sugas uzrāda tendenci atgriezties ik gadu nedaudz vēlāk. Piemēram, svīrlīšu vidējais atlidošanas laiks kļuvis vēlāks par 2,2 dienām desmitgadē, brūnspārnu ļauķim – par 2,4 dienām, bet melngalvas ļauķim – par 1,1 dienu desmitgadē. Protams, analizējot šīs sugas, jāņem vērā fakts, ka novērojumu skaits katrai no tām nepārsniedz 30 novērojumu gadā un izteikti agrs vai vēls sugas novērojums var būtiski ietekmēt vidējo rādītāju analīzi.

Bet, lai nākamajos gados mazais novērojumu skaits mums nebūtu jāmin kā arguments vājai datu interpretācijai, tad ļoti liels lūgums turpmākajos gados aktīvāk ziņot par gājputnu atlidošanu pavasarī. Sevišķi vēlētos, lai gājputnu atlidošanas reģistrācijas programmā vairāk piedalītos LOB biedri, kas katru gadu saņem gan žurnālu, gan arī gājputnu atlidošanas reģistrācijas anketu. Tāpat aicinu visus izmantot iespēju un ziņot par saviem novērojumiem portālā www.dabasdati.lv.

Pateicības

Vēlos pateikties visiem brīvprātīgiem gājputnu atlidošanas reģistrācijas programmas dalībniekiem, bet jo īpaši tiem, kas šīs ziņas katru gadu arī nosūtīta Latvijas Ornitoloģijas biedrībai, kā arī tiem, kas izmanto iespēju informāciju par gājputnu atlidošanu ziņot portālā Dabasdati.lv.

Vislielākā pateicība ir jāsaņem tiem novērotājiem, kuri to darījuši regulāri vairāku gadu garumā un no kuriem

Ķīvīte *Vanellus vanellus*.

Svīre *Apus apus*.

saņemtas ziņas par ļoti daudzām sugām: Aldim un Ingai Freibergiem no Lejasciema (kopš 1987. gada), Igoram Deņisovam no Rīgas (1988), Līgai Kleperei no Launkalnes (1998), Zaigai Kaijai no Balgales (1996), Birutai Laijerei no Anneniekiem (1996), Uldim Leitim no Sarkaņiem (1998), Atim Lielbārdim no Jeriem (1996), Dainim Nāburgam no Pilskalnes (1996), Irīnai Pallo no Dižstendes (1996), Antonam Pintānam no Rudzātiem (1996), Ainim Platajam no Rīgas (1987), Jānim Suveizdam no Ambeljiem (1996),

Mārai Vanagai no Ogres (1996), Vladimīram Vladimirovam no Liepas (1998), Ingai Zaķei no Skultes (1996), Ojāram Akmentiņam no Liezēres (1996), Intai Ampermanei no Kārķiem (1982), Dinai Barīnskai no Ķekavas (1996), Andrai Čaupalei no Litenes (2004), Valdim Ādamsonam no Tukuma (1968–2006.g.).

Autora adrese: marcis@lob.lv

Foto: Gatis Vilbrants,
<http://gatisvil.wordpress.com>

Summary

Phenology of bird migration on spring 2013 /Mārcis Tīrums/

Spring bird migration campaign in Latvia was started 18 years ago. From 2009 it is possible to report observations also at site Dabasdati.lv. Before 2009 there was information about arrival of 145 bird species, but after Dabasdati.lv reporting option information increased to 171 species. Negative factor of Dabasdati.lv is that people are reporting less about common species observations. Spring 2013 was very late, so short distance migrants arrived about two weeks later on beginning of April (similar was on 1996). For long distance migrants this late spring were not significant.

Žubīte *Fringilla coelebs*.